

Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi

– en introduktion

af direktør Erland Kolding Nielsen,
Det Kongelige Bibliotek

Litteraturhistorikeren Aage Jørgensen (f. 1938) er en af vore mest fremtrædende fagbibliografer af den ældre generation. Ud over *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi* har han siden 1960'erne udarbejdet en række store fagbibliografier over litteraturen om en række fremtrædende danske forfattere: *H.C. Andersen* (1970, 1995, 2007; videreført i tidsskriftet *Anderseniana*), *Karen Blixen* (1993, 1998; tilgængelig i ajourført form på Karen Blixen Museets hjemmeside), *N.F.S. Grundtvig* (1986; videreført i tidsskriftet *Grundtvig-Studier*), *Johannes V. Jensen* (1998, 2005; videreført på Johannes V. Jensen Forums hjemmeside), *Søren Kierkegaard* (2009; suppleret i *Kierkegaard Studies. Yearbook*, 2012) og *Adam Oehlenschläger* (1966, 2015).

Hertil kommer mindre bibliografiske arbejder vedrørende Steen Steensen Blicher, Ludvig Bødtcher, William Heinesen, J.P. Jacobsen, Tom Kristensen, Kaj Munk og Klaus Rifbjerg, samt litteraturhistorikerne Gustav Albeck (1966), Lise Præstgaard Andersen (2014), Mogens Brøndsted (1988), Niels Jørgen Cappelørn (2010), Niels Egebak (1990), Annelies van Hees (2005), Johan Fjord Jensen (1999, 2000) og Johan de Mylius (2014). Desuden har Jørgensen udarbejdet litteraturvejledningerne i *Danske digtere i det 20. århundrede* (3. udg., bind 1-5, 1980-82) og *Litteraturens Stemmer* (1999). I 1987-90 redigerede

Aage Jørgensen. Privatfoto.

han det bibliografiske tidsskrift *Uriaspøsten*.

Af det ikke-bibliografiske forfatter-skab kan nævnes: *Kundskaben på ondt og godt* (1968), *Idyll and Abyss. Essays in Danish Literature and Theater* (1992), *Nærvæd og næsten. Danske Nobelpristabere fra Brandes til Blixen – en dokumentation* (2009), og *Tilblivelsens digter. Nedslag i Johannes V. Jensens forfatterskab* (2013).

De seneste større udgivelsesarbejder vedrører Johannes V. Jensen: *Digte* (bind 1-2, 2006, s.m. andre), samt *Ord og Virkelighed. Forfatter-skabets hidtil ikke optrykte artikler* (bind 1-5, 2014).

Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi 1967ff. (se <www.kb.dk/da/nb/materialer/e-ressourcer/omdlb.html>) er dog hans *magnum opus*, en bibliografisk præstation af de helt store i 2. halvdel af det 20. århundrede, der kun kan sidestilles med tilsvarende hovedfagbibliografier som *Dansk Historisk Bibliografi*, *Dansk Juridisk Bibliografi* og enkelte andre. Disse hovedfagbibliografier er uundværlige for fagets udøvere, forskere, lærere og studerende, hvilket dog ikke altid erkendes, men til gengæld ofte på godt og ondt fremgår af kvaliteten af deres arbejde.

Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi

– et one-man-show, der institutionaliseres¹

af litteraturhistoriker, cand.mag. Aage Jørgensen

Med *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi 1967* lagde jeg i 1968 grunden til et projekt, som kom til at omfatte syv bind og dække otte år, inden Det Kongelige Bibliotek i 1975 lod sig overtale til at sørge for videreførelsen. Forordet indledes med en konstatering af, at den videnskabelige og kritiske beskæftigelse med nationallitteraturen var inde i en ekspansion, der gjorde det ønskeligt at etablere et dansk sidestykke til den årsbibliografi, som fremkom i det svenske litteraturhistoriske tidsskrift *Samlaren*. Historien om *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi* er langt hen historien om, hvordan de problemer, som næsten nødvendigvis måtte opstå i forbindelse med etableringen og konsolideringen af en sådan "institution," er blevet løst – indtil skrivende stund.

De omtalte otte årgange udgør, hvad man retrospektivt kan opfatte som bibliografiens "første række." Jeg stræbte efter at få kompilationsarbejdet fra hånden så tilpas hurtigt, at trykningen kunne finde sted en seks-syv måneder inde i det "følgende" år, og gennemgående lykkedes det. Ej heller voldte det nævneværdigt besvær at finde vej til brugerne. 1967-bibliografien, den første, blev indlemmet i "Poetik Bibliotek," oprettet af teamet bag det nystartede tidsskrift *Poetik*. Bibliotekets første bind var en oversættelse af A.G. Baumgartens gamle latinske disputats *Filosofiske betragtninger over digtet*, og det andet – og sidste – blev

altså bibliografien. Derefter kom Akademisk Forlag ind i billedet. Det udgav bibliografierne for 1968-70 som forlagsartikler og bibliografierne for 1971-74 som kommissionsartikler.

Bibliografiens "anden række" blev til uden min medvirken. Som nævnt erkendte Det Kongelige Bibliotek i 1975, at tilvejebringelsen af en dansk litteraturhistorisk bibliografi ikke burde være et enkeltmandsforetagende, men et nationalbibliografisk anliggende. Baggrunden for min henvendelse var, at Statens Humanistiske Forskningsråd på dette tidspunkt skønnede, at bibliografien var bragt på skinner og burde kunne klare sig uden støtte. Jeg mødte som forventet megen forståelse – og så skulle man jo tro, at den hellige grav var vel forvaret.

Imidlertid skete der i de følgende år tilsyneladende intet, og efterhånden følte jeg, at det ligefrem virkede pinligt, når jeg dristede mig til at spørge til bibliografien. I 1983 gik der imidlertid hul på bylden. Det år udgav Nationalbibliografisk Afdeling årsbibliografierne for 1976 og 1977 i ét bind. To år senere lykkedes det at få bibliografien for 1975 på gaden, og yderligere to år senere kom turen til bibliografien for 1979. Projektet var i mellemtiden overgået til Danmarks Biblioteksskole – og i realiteten var alle de tre publikationer (såvel som en fjerde, bibliografien for 1978, der aldrig er blevet udgivet) udarbejdet af biblioteksskolestuderende, to og

to, som led i deres uddannelse, og følgelig efter andre bibliografiske standarder end de bind, som jeg havde fået fra hånden.

Ikke uden en vis frustration over den voldsomme tilsidesættelse af mit princip om, at bibliografien burde fremkomme hurtigst muligt efter årets udgang, var jeg i 1980 gået i samarbejde med Daneklærerforeningens FFS-fraktion, der ønskede at yde medlemmerne bibliografisk service gennem tidsskriftet *Dansk Noter*. Den kvartalsvise publicering dér reddede utvivlsomt projektet fra definitivt at havare på de skinner, som Forskningsrådet mente det vel anbragt på. Service-bidragene i hæfterne 1980-86 kan siges at udgøre bibliografiens "tredje række."

I 1986 udgav jeg en revideret og suppleret udgave af 1967-bibliografien. På denne vis ville jeg råde bod på de begyndersvagheder, som unægtelig (og naturligvis) karakteriserede det allerførste hæfte. Og i 1987 fulgte en bibliografi over bidrag til dansk litteraturhistorie i samleværker og artikelsamlinger 1967-86. I hvert fald den sidstnævnte var led i en plan om at tilvejebringe en kumulation af det efterhånden omfattende og ikke ganske ensartet registrerede materiale, som mine egne og de institutionelt tilvejebragte årsbibliografier samt kvartalsfortegnelserne i *Dansk Noter* tilsammen udgjorde. Det blev Daneklærerforeningen, der påtog sig den store opgave, som Forskningsrådet støttede, men som krævede tilskud også fra andre kilder.

Kumulationen, *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi 1967-1986*, blev båret til trykkeriet i fire-fem store kartotekskasser. Et mindre antal henvisninger var skrevet umiddelbart på kortene, mens størsteparten af dem var påklæbede. For at undgå afskrivningsfejl foregik transporten fra de

oprindelige årsbibliografier og kvartalsfortegnelser nemlig via fotokopiering og klippe-klistre-teknologi. Men netop på grund af påklæbningerne var de 8-9000 kartotekskort fyldigere foroven i kasserne end forneden. Det vanskeliggjorde rent fysisk den redaktionelle proces, som bestod i at få kortoplysningerne bragt på plads i den valgte (i indholdsfortegnelsen afspejlede) struktur, at få tilvejebragt ensartethed og endelig (efter nummerring af henvisningerne) at få etableret de fornødne krydsreferencer. Specielt henvisninger stammende fra "anden række" fordrede på grund af den anvendte standard kraftige indgreb – hvortil yderligere kom, at princippet om autopsi foreskrev et stort kontrolarbejde.

Resultatet, et værk på 462 tospaltede sider, er uden tvivl enestående også i medfør af sin udbredelse. Daneklærerforeningens fraktionsbestyrelser mødtes i skøn enighed om at distribuere den til samtlige medlemmer. Oplaget blev således 11.000 eks. Den tæller lidt over 8000 numre og blev organiseret efter et sæt retningslinjer, som lader sig føre tilbage til 1967-bibliografien. Først og fremmest er "Enkelte forfattere" tilgodeset i alfabetisk orden inden for fire "storperioder" (Middelalderen; Det sekstende, syttende og attende århundrede; Det nittende århundrede; Det tyvende århundrede). Det hensigtsmæssige heri kan naturligvis diskuteres; hundredårsinddeling er principielt set ikke mindre suspekt end tiårsinddeling.

Mens det store værk endnu var undervejs, genopstod årsbibliografien som publikationsform, nu på "eget forlag".² Hæfterne for 1987-2000 udgør bibliografiens "fjerde række." De to første blev på samme vis som hæfterne fra begyndelsen af 1970'erne produceret ved hjælp af

IBM-skrivemaskinen, men derefter tog computeren over – hvilket selvfølgelig ændrede satsbilledet og revolutionerede arbejdsprocessen! De pågældende hæfter var i øvrigt på titelbladet markeret som “udkast,” i erkendelse af, at det på den korte tidsafstand ikke kunne lade sig gøre fuldt ud at dække året, men også til pointering af, at de var tænkt som forarbejder til en ny kumulation. En simpel optælling viser, at de 14 årshæfter tilsammen rummer knap 7500 numre. En kumulation af dette materiale samt 2001-materialet, således at den kom til at dække en 15-årig periode, kunne altså have resulteret i et værk præcist lige så omfattende som forgængerens, der med sine godt 8000 numre jo dækker en 20-årig periode. Mange dansklærerkolleger gav udtryk for, at de drømte om engang, f.eks. i 2004, at kunne stille et sådant værk ind på arbejdsreolen, side om side med det fra 1989. Samtidig blev det imidlertid tydeligt, at tiden var løbet fra papirudgaver af større bibliografiske arbejder. Internettet var blevet svaret på den slags publikationsdrømme.

Og *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi* blev virkelig gjort internettilgængelig. Tanken opstod og modnedes sidst i 1990'erne, med Dansklærerforeningens daværende formand Inge Dalsgaard som primus motor. Det økonomiske grundlag blev tilvejebragt i form af en CTU-bevilling fra Undervisningsministeriet, og UNI-C tilvejebragte den tekniske løsning, incl. scanning af 1989-bogen og “udkastene” for 1987-88.³ Bibliografien gik relativt upåagtet på nettet i oktober 1999.

Den redaktionelle bearbejdning tilsigtede, at brugeren gerne skulle finde frem til de relevante poster, næsten uanset

hvordan søgningen blev grebet an. En artikel om Johannes V. Jensen, i papirversionen registreret under forfatternavnet, skulle dukke op, hvis man anvendte faciliteten SØG EN FORFATTER.

Anvendte man imidlertid faciliteten SØG ALT OM, skulle maskinen gennemføre en fritekstsøgning og kun vise henvisninger indeholdende præcist den af brugeren anførte bogstavkombination, altså f.eks. ‘Johannes V. Jensen’. Følgelig var det nødvendigt at indføre tegnkombinationen i de henvisninger, hvor den ikke allerede fandtes, f.eks. i form af en indholdsantydning: “Om Johannes V. Jensens ‘Kongens Fald.’” Søgessikkerheden kunne naturligvis optimeres ved brug også af andre tegnkombinationer, f.eks. ‘Johs. V. Jensen’ eller (med henblik på udgavesøgning) ‘Jensen, Johannes V.’ Skærmbilledet viste de fundne poster i kronologisk orden med de yngste forrest.

Dansklærerforeningen videreførte den kvartalsvise publicering i *Dansk Noter* frem til og med 2004. Proceduren var, at materialet afleveredes til trykning dér samtidig med, at det blev fremsendt til den foreningsperson, der var ansvarlig for den løbende supplerings af basen. Siden 2004 har opdateringen fundet sted månedsvis.

Så vidt, så godt. I forsommeren 2010 meddelte Dansklærerforeningen imidlertid ved sin fællesbestyrelsesformand Jørgen Larsen, at man havde besluttet at forny hjemmesiden og i forbindelse hermed “nedlægge” bibliografien, med den begrundelse, at besøgstallet var “lavt,” og at det ville være “forbundet med relativt store omkostninger” at konvertere bibliografien til det ny format.⁴ Det var nok skrevet, uden at gymnasieafdelingen var taget i ed, for efterfølgende mødte

jeg megen omsorg fra den kant. Ikke mindst takket være lektor Ivar Lærkesen kom der forhandlinger i gang, hvori Det danske Sprog- og Litteraturselskab og Det Kongelige Bibliotek deltog, men som ikke involverede mig. Udgangspunktet må have været, at bibliografien skulle "reddes," men samtidig flyttes over i et langt smidigere format – kort og godt tilgængeliggøres i Det Kongelige Biblioteks base REX.

Det tog selvfølgelig længere tid, end Dansk lærerforeningen nok havde troet eller håbet, før den ny hjemmeside kom på plads. I mellemtiden fortsatte jeg med dalende begejstring suppleringsarbejdet. Men engang i foråret 2013 forsvandt bibliografien vitterligt fra skyen. Omtrent samtidig gik Det Kongelige Bibliotek i gang med konverteringen af de mange poster: En omfattende og ressourcekrævende opgave, ledet af chefkonsulent Leif Andresen. Vanskelighederne udfordrede flere medarbejdere. Et mindre, dog gådefuldt problem, bemærket af mange brugere, bestod i, at en del poster (hen ved 2.000) havde "formeret sig" i basen. Det skyldes muligvis, at den løbende opdatering hos Dansk lærerforeningen har været lagt i hænderne på skiftende studentermedhjælpere.

At bibliografien nu atter går i luften, på mange punkter optimeret og med mere raffinerede søgefaciliteter end før, vil utvivlsomt glæde de mange, der nu i over et år har savnet den og bekymret spurgt til, hvornår omlægningen dog fik ende.

Jeg har påtaget mig at fortsætte suppleringsarbejdet nogle måneder endnu, frem til min 77-års fødselsdag den 5. juni 2015. På denne vis bør der være gode muligheder for, at man kan finde en løsning til sikring af fremtiden for *Dansk Littera-*

turhistorisk Bibliografi. I hvert fald slipper den på denne vis fri af sin faderbinding. Som man vil forstå af redegørelsen hér, blev det første forsøg i den retning gjort, da jeg var halvt så gammel, som jeg er nu. Men jo altså uden videre succes. Først nu forvandler mit *one-man-show* sig til en institution, og vel at mærke inden for en større institutionel ramme, hvor den efter min opfattelse hører naturligt hjemme.⁵

Eftertanker

Hvortil kan det nu alt sammen tjene? Det nærliggende svar er naturligvis, at bibliografiens brugere ubesværet skal kunne finde frem til relevant litteratur om et givet litteraturhistorisk emne – og så at sige slippe for den ulejlighed, som er nedlagt i den fra min side. Talen er om en brugsbibliografi. Den er skabt af en mod brugersituationen orienteret habil amatør. Om han selv skal sige det.

Bibliografien kan imidlertid også betragtes som en art statusopgørelse og i videre forstand som et bidrag til forskningshistorien. Jens Kistrup læste 1989-bogen som monument eller skamstøtte over 1968-generationens ondsindede undergravning af den store klassiske tradition, på samme vis som han siden læste fjerdeudgaven af *Danske digtere i det 20. århundrede* som vidnesbyrd om, at litteraturforskningen havde vendt det læsende publikum ryggen. Andre har glædet sig over, at den omstemning af forskningen og den litterære kritik, som vitterligt tog sin begyndelse sidst i 1960'erne (markeret bl.a. ved etableringen af tidsskrifterne *Kritik* og *Poetik*) er blevet kortlagt og dokumenteret i fuld bredde. Kolleger i gymnasieskolen og på universiteterne henviser deres elever og studerende til den og bidrager for så vidt til, at den indgår i befordringen også af den

“nye” tradition, som Kistrup altså hellere så gravlagt end dokumenteret.

Hvorom alt er: Bibliografien har placeret sig som et værdifuldt hjælpemiddel i studiesammenhæng og som bibliotekshjælpemiddel, herom er tilkendegivelserne enige. Den dokumenterer og reflekterer tillige en hastig og voldsom udvikling i litteraturkritikkens og litteraturhistorie-skrivningens historie på dansk grund. En udvikling betinget af, at studentertallet og dermed lærertallet og dermed den kritiske produktivitet – også uden for de universitære miljøer – har beskrevet en stigende kurve. Af gode grunde foreligger der ikke noget talmateriale for årene før 1967. Men antallet af numre i de otte første årsbibliografier er i gennemsnit 415, hvor gennemsnittet for de otte seneste (trykte) årgange er 580. Det er muligt, at udviklingen er vendt, men efter papiroffentliggørelsens ophør foreligger der igen intet talmateriale.

Det er banalt at nævne det, men mangt og meget har unægtelig ændret sig gennem den her skildrede periode. Hvad jeg har oplevet på vejen fra kartotekskort og trykte bibliografier til elektronisk lagrede og netbase-rede bibliografier er et indiskutabelt fremskridt. I og med, at de store internationale og nationale baser er blevet elektronisk tilgængelige og opdateres løbende, dukker mangt og meget op over horisonten langt hurtigere end dengang registreringen skete f.eks. i årlige papirudgaver. Det tager stadig tid at tilvejebringe materialet i fysisk forstand. Men til gengæld er talrige tidsskrifter overgået til offentliggørelse på internettet, således at relevante artikler i princippet kan udskrives på “æget” bibliotek – hvor tidsskriftet tidligere måske skulle rekvireres andetsteds fra. Som

bekendt publiceres også et stigende antal bøger på nettet.

Hvad kan man så passende bekymre sig om? Da Ivar Lærkesen i 2010 bad mig om et bidrag om bibliografien til *Dansk Noter*, bemærkede han bl.a.: “Man må huske, at en helt ny generation af dansklærere, som måske ikke har et så selvfølgelig forhold til bibliografien, er kommet ud i gymnasierne.” Og ja, løseligt anslået er halvdelen af dagens praktiserende dansklærere vitterligt så unge, at de ikke i sin tid modtog *Dansk Litteraturhistorisk Bibliografi 1967-1986* med posten. De mindes end ikke, som det dog skete frem til og med 2004, om værkets eksistens gennem supplementeringer i *Dansk Noter* – som gav en fin mulighed for at følge med i, hvad der fremkom af nyt. De kan måske tilmed være uvidende om basens eksistens eller i tvivl om, hvorvidt den opdateres.

Fra min gymnasielærertid ved jeg, at medarbejderne i vingården næsten rutinemæssigt førte deres elever til bibliografien, i hvert fald i forbindelse med skrivning af de større opgaver i dansk, og fra min virksomhed som censor på universiteterne ved jeg, at adskillige undervisere dér har lagt megen vægt på at minde deres studerende om bibliografiens eksistens eller introducere dem til den. Men jeg ved også fra de talrige opgaver, jeg har været med til at bedømme, at forskrækkelig mange ikke annammer budskabet og i deres litteraturlister fører sig frem som rene dilettanter. De klarer sig nok i livet, for det skal de jo. Men det er nu alligevel beskæmmende under en julefrokost at høre sin samtalepartner, en ung mand af faget, kvittere for min nævnelse af Nobelprisen og mine gøremål i den boldgade ved at spørge til, om Halfdan Rasmussen, hans store idol, havde fået den, som rimeligt var.

Noter

- 1 Dele af denne artikel fremkom i et skrift, *Mellem bøger, bit og brugere*, som Statsbiblioteket udgav i forbindelse med 100-års jubilæet i 2002: "Fra kartotekskort til internet", s. 234-45, samt i Dansk lærerforeningens tidsskrift *Dansk Noter*, 2010, nr. 2, s. 42-47.
- 2 Nemlig det, der bar det ambitiøse navn CUK/Center for Undervisning og Kulturformidling – til minde om oprindelsen i et stort tænkt og bredt sigtende initiativ taget af en gruppe århusianere, mest gymnasielærere, midt i 1980'erne (et initiativ, der ønskede fantasien til magten, men knap nok forestillede sig, at foretagendet skulle ende som et forlag med bl.a. bibliografier på agendaen).
- 3 I de to (skrivemaskine-producerede) årgange havde jeg anvendt versal til bog- og tidsskrifttitler. Det er muligt at konvertere versal, men ikke at få maskinen til at skelne mellem, hvilke "store bogstaver" den faktisk skal konvertere og hvilke ikke. Følgelig er ejendommeligheden bevaret, også nu i REX-versionen.
- 4 Skønt skrivelsen i *formaliteten* naturligvis ikke var ufølsom (den beklagede, at en lang tradition blev brudt, og den takkede for mange års samarbejde), var den det *i realiteten*, således som det fremgår af følgende passus: "Hvis du er interesseret, undersøger vi gerne om man på en eller anden måde kan få data ud af systemet således at du kan bruge det [dem?] i anden sammenhæng. Vi er dog under alle omstændigheder nødt til at tage forbehold for omkostningerne i forbindelse hermed." Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der Mohr kann gehen.
- 5 For god ordens skyld bør det præciseres, at bibliografien medtager bøger, dele af bøger (artikelsamlinger, samleværker, konferencepublikationer, m.v.), tidsskriftartikler og web-publikationer om dansk litteratur og danske forfattere. Udgaver medtages i det omfang, de gennem indledninger, efterskrifter, noter og kommentarer bidrager til litteraturen om. Anmeldelser i tidsskrifter registreres i forbindelse med de anmeldte bøger. Der medtages ikke avispubliceret materiale. – Ved den reception 30.10.2014, hvor Det Kongelige Bibliotek officielt satte punktum for konverteringen og dermed jo "overtagelsen", var der i basen 19.626 poster.